

колектив проживає історію як серію пілотних епізодів, які стрімінгова платформа буття може в будь-який момент закрити.

Висновок парадоксальний: ми вільніші у формі, але залежніші у субстанції; голосніше говоримо про цінності, але рідше готові заплатити за них певну ціну; зневажаємо ланцюг минулого, але з насолодою куємо нові з титану зручності чим власноруч себе поневолюємо. Традиція знала міру та важкість вкладу, сучасність віддає перевагу швидкості та легкості; однак і та й інша, як не крути, вимагають одного – визнання меж. І поки постсекулярний натовп жонглює правами, самовираженням і стійким розвитком, десь за лаштунками чи то обцененого закулісся, чи захмарного буття – Жан Бодрійяр з все тією ж втомленою іронією нагадує нам: цінності існують рівно настільки, наскільки ми готові терпіти їх наслідки, а все інше – вміло поставлений перформанс на арендованій історії та пам'яті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ніцше Ф. По той бік добра і зла (Прелюдія до філософії майбутнього). Генеалогія моралі. Львів: Літопис, 2002. 320 с.
2. Baudrillard J. L'échange symbolique et la mort, L'ordre des simulacres. Paris, Gallimard, 1975. 118 p.

Галина РАДЧУК

*Доктор психологічних наук, професор,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
radchuk@tnpu.edu.ua*

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ РОЗБУДОВИ ОСВІТИ З ПОЗИЦІЇ СИНЕРГЕТИКИ

Однією з провідних особливостей сучасного етапу розвитку вищої освіти є пошук нових підходів до підвищення рівня її відповідності вимогам двадцять першого століття. На думку багатьох дослідників, саме синергетика, як новий постнекласичний напрямок міждисциплінарних цілісних досліджень процесів самоорганізації та саморозвитку, що відбуваються у відкритих нелінійних і далеких від рівноваги системах, могла б зіграти роль нової парадигми освіти ХХІ століття (І.Єршова-Бабенко, В.Лутай, П.Лушин, В.Кремінь, Г.Нестеренко, О.Остапчук, Г.Хакен та ін.). В освітній сфері виклик ХХІ століття може полягати в усвідомленні теорії синергетики і пов'язаної з нею ключової тези про відкритий характер будь-якої суспільної системи, зокрема, освітньої.

У 80 – х роках минулого століття основна синергетична модель Г.Хакена була поширена на опис людської поведінки. Г.Хакен характеризує синергетику як науку про «загальні закони або принципи», які управляють процесами «співробітництва, кооперації» елементів будь-яких систем – від молекул і рідин до людських індивідів і спільнот [5].

Відтак, на відміну від усіх попередніх наукових картин у синергетичній картині світу вихідним пунктом є змінюваність, процесуальність, становлення нового цілого, – тобто, все те, що характеризує процеси самоорганізації, котрі відбуваються у нелінійних середовищах. Самоорганізація точніше та повніше розкриває сутність процесу, оскільки реакція на зовнішні впливи залежить не лише від величини цього впливу, але і від власних властивостей системи. Самоорганізація – це процес спонтанного виникнення у відкритих, неврівноважених системах нових структур, як правило, таких, що володіють вищою складністю і більшою енергією, ніж старі. Це перетворення пов'язане як із внутрішніми змінами системи, так із впливом зовнішнього середовища. Серед законів самоорганізації важливе місце займає закон розвитку систем, котрі самоорганізуються. Він полягає в тому, що становлення сильнішої, нової системи відбувається в умовах її відкритості, перебування в критичному (або в біфуркаційному) становищі, яке характеризується нестійкістю, неврівноваженістю, нелінійністю. При цьому нова структура в процесі еволюції і супроводжуючих її відхилень, випадковостей повинна самотійно «вижити», щоб досягнути певної стійкості. Разом з тим випадковість і відхилення можуть вирішальним чином вплинути на спонтанне виникнення нового, а хаос може виконувати конструктивну функцію. Важливий висновок полягає в тому, що в періоди неврівноваженості в критичних точках руйнування старих структур можливі неоднозначні, різні варіанти розвитку подій [2; 4; 5].

Основною властивістю цих систем є внутрішня здатність вирощувати в собі, вибудовувати із себе нові якості, що необхідні для виживання. Синергічною за своєю суттю є й освітня система, і прибічники синергетичного підходу розглядають її як динамічну систему, здатну до самоорганізації. Синергетика особистості, комунікації, середовищних феноменів дозволяє інакше підійти до процесів становлення цілісної особистості. Відтак, синергетичний підхід до освіти може бути базовим для вирішення багатьох проблем [2]. Синергетика виступає і як метод освіти, і як її зміст.

Розгляд освітнього процесу через призму синергетики привів до виникнення нової науки – педагогічної синергетики (В.Лутай, Г.Нестеренко, О.Остапчук, О.Плахотнік та ін.). Врахування синергетичного принципу самоорганізації відкритих систем розширює можливості аналізу моделювання освіти, створює найоптимальніші умови для її системного осмислення. У цьому

контексті стереотипне лінійне мислення, орієнтоване на універсальність дії динамічних законів, на думку дослідників, є принципово непридатним. Справді, сьогодні, як ніколи, потрібен цілісний трансдисциплінарний погляд на освіту. Потрібно враховувати динаміку і механізми самоорганізації суб'єктів освітнього простору, єдність навчання і виховання, освіту цілісної креативної особистості. При цьому найважливішими цінностями сучасної освіти виступають такі універсальні людські цінності, як свобода і творчість. Свобода, як можливість діяти при відсутності зовнішнього цілеспрямування, і творчість, як діяльність людини зі створення нових якостей, знань, смислів, стають базовими аксіологічними вимірами освіти [1; 2; 3; 6].

Таким чином, у контексті методології синергетичної парадигми центр дослідження і моделювання освітніх систем зміщується в сторону внутрішніх механізмів розвитку, іманентних для освітніх систем.

Окрім того, через призму синергетичного бачення розглядають сутність особистості, що включена в цілісну систему освіти. Особистість є складною, відкритою, дисипативною, нелінійною системою сутнісних сил, тому застосування принципів синергетики для дослідження її буття є цілком правомірним [3]. Власне синергетика найкращим чином висвітлює спонтанність саморозгортання внутрішнього змісту особистості.

Представляючи сучасний освітній простір у вигляді відкритої системи, дослідники виокремлюють деякі її ознаки. Зокрема, відкритість освітньої системи опосередковано впливає на процес пізнання як такий. У свідомості сучасного учня (студента) є важливим не зафіксований результат, а, перш за все, процес його безпосереднього емоційно-інтелектуального переживання. Внутрішні прагнення кожної індивідуальності багатократно посилюються у взаємодії творчих потенціалів всередині малої групи, завдяки чому спільна пізнавальна діяльність набагато продуктивніша, ніж індивідуальна [2].

Важливо підкреслити, що, з позиції теорії педагогічної синергетики, смисл і значення принципово не можуть бути повідомлені учневі (чи студентові) у готовому вигляді, дані ззовні, а вимагають внутрішньої самоорганізації. Саме знання не тотожне ні предмету, ні психічному образу предмету, ні знаку, за допомогою якого позначається предмет. Це те, що притаманне переживанню, воно ідеальне і непередметне; воно завжди є ставленням до предмету, але не є сам предмет.

Виходячи з вищезазначеного, можна стверджувати, що синергетичні засади освіти вимагають переходу до особистісно орієнтованого навчання на основі створення нової, відкритої системи освіти, де людина розкривається як особистість. Педагогічна синергетика актуалізує необхідність розробки нової парадигми освіти, яка дозволяє перейти від процесу наповнення учня певним

мінімумом знань, засвоєння освітнього стандарту, до його занурення у проблеми взаємостосунків людини з природою і суспільством [4; 5].

Відтак, основні зусилля вчених повинні бути спрямовані на вивчення внутрішнього джерела світогляду особистості як освітньої цінності і реальна взаємодія між учнем і вчителем, між викладачем і студентом повинна створювати зовнішнє середовище для прояву внутрішніх джерел саморозвитку і самоорганізації.

Що ж до навчального процесу, то згідно з методологією синергетики, шлях пізнання повинен бути таким же відкритим, як і предмет, що вивчається. Інакше відтворення навчального предмету у свідомості людини буде спотвореним, збідненим, редукованим. Процес навчання, спосіб взаємозв'язку вчителя і учня, викладача і студента – це взаємна циклічна детермінація та взаємне конструювання, становлення та розвиток. Навчання – це не передача знань від однієї людини до іншої, це – нелінійна ситуація відкритого діалогу, прямого і опосередкованого синергійного зв'язку. У результаті виникає збагачене освітнє середовище з поліваріантним вибором, що живе за своїми синергетичними законами, законами самоорганізації і креативного динамічного хаосу, який породжує нові смисли, цінності та творчі імпульси [2; 4].

Особливого значення набувають указані вище положення для вирішення проблеми створення сприятливого освітнього середовища щодо становлення особистості, орієнтуючись не на жорстко визначену систему дій, а на гнучке зовнішнє ініціювання, котре виступає спонукую до внутрішнього розгортання сутнісних сил особистості учня (студента) через організацію розвивального простору, побудованого як діалогічна взаємодія усіх суб'єктів освітнього процесу.

Проведений аналіз показує, що сучасна наука розглядає синергетику і як наукову парадигму, і як загальнонаукову теорію, і як конкретно-наукову теорію різних наук, у тому числі педагогіки та психології. Орієнтація на ідеї та принципи синергетики необхідна як атрибут нового способу мислення, постановки та розв'язання дослідницьких завдань при вивченні складних динамічних процесів сучасної освіти, спрямованої на цілісне становлення особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нестеренко Г.О. Синергетичний вимір самореалізації особистості в умовах трансформації суспільства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії». Київ, 2003. 18 с.
2. Остапчук О.Є. Можливості синергетики в розбудові інноваційного освітнього простору. *Педагогіка і психологія*. 2004. № 4. С. 16-28.

3. Плахотнік О.В. Суб'єкт в освітньому просторі: соціально-філософський аналіз: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії». Харків, 2004. 19 с.
4. Радчук Г.К. Аксіопсихологія вищої школи. Монографія. Тернопіль, ТННУ ім. В.Гнаюка, 2014. 380 с.
5. Радчук Г.К. Теоретико-методологічний аналіз суб'єкта освіти в контексті постнекласичної парадигми. *Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки*. 2006. Випуск IX. С. 92-98.
6. Синергетика і творчість: монографія / За ред. В. Г. Кременя. Київ: Інститут обдарованої дитини, 2014. 314 с.

Алла СТЕПАНЮК

*Доктор педагогічних наук, професор,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
alstep@tnpu.edu.ua*

Вікторія БАК

*Кандидат педагогічних наук, доцент,
Дніпровська академія музики,
Дніпро, Україна
vikazarechnaya@gmail.com*

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ БІОЛОГІЇ НА ОСНОВІ ІНТЕГРАЦІЇ БІОЛОГІЧНИХ ТА ЕТИЧНИХ ПОНЯТЬ

З 2014 року людство потрапило в еволюційно закономірну епоху великих трансформацій. Період, який ми переживаємо, називають періодом *постправди, постгуманізму, метамодерну, інформаційним суспільством, епістемологічним зсувом*. Кожен день ми стикаємось з чимось новим, чому не можемо дати пояснення і що потребує негайного реагування, але як реагувати, більшість з нас не розуміє. Ми всі перебуваємо в стані невизначеності і це свідчить про народження чогось нового у всіх сферах людської діяльності, в тому числі і в освіті. Про те, що світ вступив в зону постійної турбулентності, свідчить війна р.ф. проти України, а також нові методи її ведення. Європейські гуманістичні цінності, які мають своє методологічне обґрунтування в «Загальній декларації прав людини», документ прийнятий 10.12.1948 р. [1], знаходяться під руйнівним тиском зростаючих ентропійних процесів у всьому світі. І саме в цих умовах можемо стверджувати про пробудження у багатьох сучасних людей внутрішніх духовних сенсів людського буття, які можна назвати *метасенсами*.

Метасенси – це формотворчі сенси існування людського життя та цивілізації, вони закладаються духовним життям людей, яке відповідає вищим